

Programkommentarer till vård- och omsorgsprogrammet (VO)

Kommentarer till examensmålen

Examensmålen anger att vård- och omsorgsprogrammet är ett yrkesprogram. Utbildningen ska i första hand bidra till att eleverna utvecklar de förmågor som efterfrågas i ett patient- och brukarnära arbete inom hälso- och sjukvård, psykiatrisk verksamhet, äldreomsorg och funktionshinderområdet. Eleverna har också möjlighet att inom programmets ram läsa kurser som förbereder för högskolestudier inom främst dessa områden.

De centrala kunskapsområden som lyfts fram i examensmålen är de som efterfrågas hos vård- och omsorgspersonal inom samtliga verksamhetsområden. Det handlar om kunskaper om människan ur ett helhetsperspektiv och om bemötande och förhållningssätt. Det handlar också om kommunikation och samarbete samt om att utföra arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt och utifrån aktuell lagstiftning.

Kunskaper om människan ur ett helhetsperspektiv innebär kunskaper om människan i olika åldrar och om människans livsvärld fysiskt, psykiskt, socialt och kulturellt eller andligt vid hälsa, ohälsa och vid funktionsnedsättning. Utgångspunkten ska vara hälsa utifrån ett salutogent synsätt vilket innebär att utgå från det friska och så långt möjligt ta vara på det friska. Utbildningen ska präglas av ett inkluderande förhållningssätt, där alla människors rätt till hälsa och välbefinnande på lika villkor lyfts fram.

Möten med människor är centralt i allt vård- och omsorgsarbete. Fokus i programmet är därför att eleverna ska utveckla förmåga till ett gott bemötande och förhållningssätt vilket bland annat innebär respekt för den enskilda individens integritet och möjlighet till inflytande. Utgångspunkten i bemötandet och förhållningssättet är människors lika värde och rätten till en god vård och omsorg vilket också återfinns i den lagstiftning som styr hälso- och sjukvård samt socialtjänstens olika verksamhetsområden. Grundläggande för ett gott bemötande är ett empatiskt förhållningssätt, förståelse för patienters och brukares livsvärld samt förmåga till kommunikation och samarbete med dem, liksom med närstående och personal. Förmåga till både skriftlig och muntlig kommunikation och till samarbete betonas i examensmålen.

I vård- och omsorgsarbetet är det viktigt att kunna utföra arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt. Bland de arbetsuppgifter som anges i examensmålen finns bland andra de medicintekniska uppgifterna, dels de som enligt gällande lagstift-

ning kräver formell kompetens och därmed inte kan delegeras, dels de där formell kompetens inte krävs och som kan delegeras. De sociala och socialpedagogiska uppgifterna är i dag centrala i vård- och omsorgsarbetet och betonas därför i examensmålen. I yrkesrollen ingår också administrativa uppgifter där dokumentation är en betydande del. Därför betonas förmåga att använda informationsteknik som arbetsredskap i examensmålen. Den tekniska utvecklingen inom vård och omsorg är snabb vilket medför att all personal måste ha en god förmåga att använda teknisk utrustning och hjälpmedel på ett säkert sätt. För att eleverna ska utveckla förmåga att arbeta på ett yrkesmässigt sätt behövs kunskaper från ett flertal områden, till exempel etik, medicin, pedagogik, vårdvetenskap och hälsovetenskap.

Entreprenörskap ska ingå i utbildningen på alla program. I examensmålen för vård- och omsorgsprogrammet syns det i skrivningar om kreativitet och flexibilitet samt i skrivningar om att kunna ta initiativ, vara kvalitetsmedveten, kunna lösa problem i vardagsarbetet och att kritiskt granska invanda rutiner.

I examensmålen anges att arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på alla yrkesprogram. Det uttrycks även att det arbetsplatsförlagda lärandet ska bidra till att eleverna utvecklar yrkeskunskaper och en yrkesidentitet samt att de reflekterar över yrkeskulturen och att eleverna blir en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats. Att eleverna får reflektera över vad yrkeskulturen betyder är en viktig del i utbildningen.

Examensmålen gäller för både skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning.

Kommentarer till målen för gymnasiearbetet

I målen för gymnasiearbetet anges för vård- och omsorgsprogrammet:

Gymnasiearbetet ska visa att eleven är förberedd för det yrkesområde som gäller för den valda yrkesutgången. Det ska pröva elevens förmåga att utföra vanligt förekommande arbetsuppgifter inom yrkesområdet. Gymnasiearbetet ska utföras på ett sådant sätt att eleven planerar, genomför och utvärderar sin uppgift. Gymnasiearbetet kan utformas så att det ger eleverna möjlighet att pröva sitt yrkeskunnande i företagsliknande arbetsformer.

Som ett stöd i bedömningen av om eleven är förberedd för det yrkesområde som gäller för den valda yrkesutgången och kan utföra vanligt förekommande arbetsuppgifter inom yrkesområdet kan nedanstående punkter användas. Punkterna är uppdelade i tre underrubriker – Fakta och förståelse, Färdigheter samt Värderingsförmåga och förhållningssätt – för att markera en bred.

Fakta och förståelse

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- kunskaper om människan utifrån fysiska, psykiska, sociala eller kulturella,

och för uppgiften relevanta, aspekter vid hälsa, ohälsa eller funktionsnedsättning,

- kunskaper om vanliga etiska frågeställningar inom yrkesområdet, samt
- kunskaper om arbetsmiljöns betydelse för fysisk, psykisk eller social hälsa.

Färdigheter

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- färdigheter i att planera, genomföra, utvärdera och dokumentera arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt,
- färdigheter i att använda informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation, samt
- färdigheter i att, i förekommande fall, använda relevant medicinteknisk och annan teknisk utrustning utifrån gällande bestämmelser samt på ett sätt som är säkert för patienter, brukare och personal.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- förmåga att värdera kvaliteten på det egna arbetet,
- förmåga att arbeta med ett etiskt förhållningssätt,
- förmåga att bemöta, kommunicera och samarbeta med patienter och brukare med respekt för den enskilda individens förutsättningar och behov,
- förmåga att analysera och lösa problem som uppkommer under arbetets gång, med omdöme och med fokus på patientens och brukarens bästa, samt
- förmåga att på ett relevant sätt samarbeta med annan personal och ta ansvar för arbetsuppgifterna.

De gymnasiegemensamma ämnena på vård- och omsorgsprogrammet

De gymnasiegemensamma ämnena läses av alla elever men i olika omfattning och ibland med olika kurser för olika program. De har en nyckelroll för att eleverna ska kunna utveckla kunskaper såväl för yrkesverksamhet och fortsatta studier som för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. De gymnasiegemensamma ämnena är inte ensamma om denna uppgift, utan elevernas kunskaper utvecklas i samspel mellan alla ämnen som ingår i programmet. Därför är det viktigt att behandla de gymnasiegemensamma ämnena dels i förhållande till de generella läroplansmålen, dels i förhållande till examensmålen för programmet. Examensmålen för vård- och omsorgsprogrammet ska alltså präglade de gymnasiegemensamma kurserna, liksom de andra kurserna, som läses inom programmet.

I examensmålen betonas kommunikation, som utvecklas i ämnet *svenska* eller

svenska som andraspråk i samverkan med karaktärsämnena. Ett rikt och nyanserat språk är ett redskap för reflektion och lärande. Elevernas möjlighet till språkutveckling är inte bara ett ansvar för lärare i svenska eller svenska som andraspråk. Eleverna får träna språket i både tal och skrift även inom programmets karaktärsämnen.

De som arbetar inom vård och omsorg möter patienter och brukare med skiftande kultur, religion och livsåskådning. Ämnet *religionskunskap* kan tillsammans med karaktärsämnena, bland annat i kursen etik och människans livsvillkor, bidra till kunskaper för att på ett positivt sätt kunna möta människor från olika kulturer.

I examensmålen betonas vårdens och omsorgens historiska utveckling. Ämnet *historia* bidrar till kunskaper om hur samhället har förändrats över tid och vad det har betytt för människors levnadsvillkor. Vad detta innebär för vårdens och omsorgens historiska utveckling kan belysas i karaktärsämnena.

Belastningsskador är ett hälsoproblem hos personal inom vård och omsorg. Ämnet *idrott och hälsa* kan bidra till ökad fysisk styrka men också, tillsammans med karaktärsämnena, ge kunskaper om hur skador kan förebyggas genom rätt arbetsteknik.

I vård- och omsorgsarbetet finns många situationer då grundläggande matematiska kunskaper är nödvändiga, till exempel för beräkning av vätskebalans eller bedömning av rimlighet vid läkemedelsdosering. Ämnet *matematik* kan bidra till såväl teori som färdighetsträning.

Ämnet *engelska* bidrar till den kommunikativa förmåga som behövs i en mångkulturell vård. Det ger också en språklig grund för vård- och omsorgsarbete i internationella sammanhang.

De programgemensamma ämnena på vård- och omsorgsprogrammet

De ämnen som är programgemensamma för vård- och omsorgsprogrammet är: *anatomi och fysiologi, funktionsförmåga och funktionsnedsättning, gerontologi och geriatrik, hälso- och sjukvård, omvårdnad, psykiatri, psykologi, samhällskunskap, social omsorg* samt *svenska* eller *svenska som andraspråk*. Dessa ämnen lägger den gemensamma grunden för arbete inom samtliga av programmets verksamhetsområden.

Ämnet *anatomi och fysiologi* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om människokroppens uppbyggnad, funktion och utveckling samt grundläggande kunskaper om läkemedel och dess användningsområden.

Ämnet *funktionsförmåga och funktionsnedsättning* bidrar till att utvecklar eleverna kunskaper om vilka konsekvenser olika funktionsnedsättningar får för

människor i vardagen och vilka möjligheter som finns till stöd.

Ämnet *gerontologi och geriatrik* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om det normala åldrandet och om äldres hälsa och ohälsa samt de behov som uppstår i samband med åldrandet.

Ämnet *hälso- och sjukvård* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om hälsofrämjande arbete och förmåga att planera, utföra och dokumentera hälso- och sjukvårdsuppgifter.

Ämnet *omvårdnad* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om vård och omsorg vid olika sjukdomstillstånd samt förmåga att planera, utföra och dokumentera vård- och omsorgsuppgifter.

Ämnet *social omsorg* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om arbete inom socialtjänsten utifrån brukarens allmänmänskliga och individuella behov.

Ämnet *psykiatri* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om psykisk ohälsa och olika psykiska sjukdomstillstånd samt förmåga att möta och kommunicera med patienter och brukare som har psykisk funktionsnedsättning.

Ämnet *psykologi* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om människan ur ett psykologiskt perspektiv.

Ämnet *samhällskunskap* bidrar till kunskaper om samhällets politiska styrning och välfärdsteorier, vilket har betydelse för förståelsen av den framtida yrkesutövningen och av de sammanhang yrkesverksamma verkar i.

I ämnet *svenska* eller *svenska som andraspråk* kommer eleverna i kontakt med litteratur som förutom språkutveckling också förmedlar kunskaper om och erfarenheter av människors liv, kulturer, historia och levnadssätt. Litteraturen har en viktig funktion som förmedlare av erfarenheter som eleverna ännu inte har men som de behöver i sin kommande yrkesverksamhet. Dessutom är behovet av att kunna uttrycka sig i tal och framför allt i skrift stort eftersom kravet på dokumentation gäller all personal inom vård- och omsorg.

Inriktningarna

Vård- och omsorgsprogrammet har inga inriktningar. Det motiveras av att branschen anser att yrkesområdet behöver en bred gemensam grund.

Programfördjupningen

Programfördjupningen innehåller kurser som ligger inom ramen för vård- och omsorgsprogrammens examensmål och karaktär. Skolverket beslutar om vilka kurser som får erbjudas som programfördjupning.

I programfördjupningen, som omfattar 200 poäng, finns ämnen som breddar mot

de verksamhetsområden som programmet utbildar mot eller som ger möjlighet till grundläggande och särskild behörighet. Kurserna engelska 6 samt svenska 3 eller svenska som andraspråk 3 ingår i programfördjupningen för att de kan fördjupa elevernas kommunikativa förmåga. Kursen matematik 2 är ofta ett krav för särskild behörighet till flera högskoleutbildningar inom vård och omsorg.

Yrkesutgångar och programfördjupningspaket

För vård- och omsorgsprogrammet är yrkesutgången undersköterska med möjlighet till arbete inom funktionshinderområdet, hälso- och sjukvård, psykiatri eller äldreomsorg.

Högskolebehörighet

Elever på yrkesprogram får grundläggande högskolebehörighet om de har en yrkesexamen och om de har godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk 2 och 3 och i engelska 6. Alla elever på yrkesprogram har rätt att skaffa sig grundläggande högskolebehörighet. Det kan ske genom att eleven väljer kurser inom ramen för det individuella valet. Ibland måste eleverna också läsa ett utökad program om de vill ha grundläggande högskolebehörighet.